

De Scheveningseweg, met het tolhuis (r.) en het buitenverblijf Hessenhof (l.), in 1708 gebouwd in opdracht van landgraaf Philips van Hessen-Philipsstal; in 1783 omgedoopt tot Buitenrust na aankoop door raadpensionaris Pieter van Bleyswijk (J.E. la Fargue, Collectie Haags Gemeentearchief)

VERDWENEN BUITENPLAATSEN

Buitenrust en Rustenburg

Vroeg in de 18^e eeuw lagen aan het begin van de Scheveningseweg drie buitenplaatsen. Twee ervan zijn verdwenen, van de derde, Zorgvliet, is slechts een deel bewaard gebleven. Over Buitenrust en Rustenburg, de twee verdwenen buitenplaatsen, gaat dit verhaal.

In 1643 kocht Jacob Cats een boerderij bij de weg naar Scheveningen. Hij begon de schrale duingrond te ontginnen en legde een prachtige tuin aan. Op Huis Sorghvliet, zoals hij

het 'buiten' noemde, kon hij uitrusten van zijn drukke werkzaamheden als raadpensionaris van Holland. Cats kocht het voor 4.000 gulden, zijn kleinkinderen verkochten het in 1674 voor 21.000 gulden aan Hans Willem Bentinck, kamerheer van stadhouder Willem III. Na Bentincks overlijden in 1709 kwam het buiten in handen van zijn zoon Willem, kamerheer van de latere stadhouder Willem IV. Hij breidde het uit door aankoop van drie aangrenzende boerenhoeven. Uiteindelijk moet het meer dan 150 hectare groot zijn

geweest. Intussen was het 'buiten' ook beter bereikbaar geworden door de aanleg van de Scheveningseweg in 1665.

Een jaar voor zijn overlijden kreeg Hans Willem een nieuwe buurman op het perceel dat meer naar de Zeestraat gelegen was. In 1708 kocht Philip van Hessen-Philipsthal voor 20.000 gulden een 'woning en landen met het heeren-, thuynmans- en boerenhuys, mitsgaders thuynen, boomgaerden en clingen ... bij het Tolheck'. Hij was een broer van landgraaf Carl van Hessen-Kassel en militair. Zijn nicht Maria Louise verloofde zich in hetzelfde jaar met de Friese stadhouders erfgenaam van Willem III, Johan Willem Friso. Philip liet het huis afbreken en een nieuw, groter herenhuis bouwen, dat hij Hessenhof noemde. De omliggende gronden liet hij ontginnen en een tuin aanleggen naar de smaak van die tijd. Voor zes gulden kreeg hij toestemming om een ijzeren hek te plaatsen en hij mocht de houten brug over de sloot vervangen door een stenen. Na zijn dood bleef zijn weduwe tot haar overlijden op Hessenhof wonen. Zij zorgde er met haar zoon Carl voor dat haar man een praalgraf kreeg in de Grote Kerk. Diens zoon Wilhelm verkocht het buiten in 1769 voor 22.000 gulden aan de in Indië geboren, maar in Holland opgegroeide advocaat Martinus Hartingh die Hessenhof voor ruim 50.000 gulden liet verbouwen. Hij liet bijvoorbeeld in de linkerzijvleugel een kamer met oosters aandoende lakpanelen inrichten. Helaas bleek Hartingh zijn financiële mogelijkheden te hebben overschat, want al een jaar later werd het huis voor 14.300 gulden uit zijn failliete boedel opgekocht door een Amsterdamse koopman, Pieter Loquet. Het perceel werd in de koopakte omschreven als 'Hessenhof met den tuin, plantagen, vijvers, ijskelder, tuinhuis en orangerie benevens een stal en twee koetshuysen'. Loquets broer verkocht het in 1783 aan raadpensionaris Pieter van Bleiswijk, die het verwaarloosde huis liet opknappen, de tuin vergrootte en de buitenplaats de naam Buitenrust gaf. Op de naastgelegen buitenplaats Rustenburg zou Laurens Pieter van de Spiegel, zijn opvolger als raadpensionaris, een tijdje wonen. Die huurde het van de familie van Reede van Ginkel die het sinds eind 17^e eeuw in bezit had.

Na Bleiswijks dood zou Buitenrust verschillende keren van eigenaar wisselen, tot het in 1827 werd verkocht aan de Duitser Johann Georg Heine, die op zoek was naar een plek waar de orthopedische patiënten konden verblijven die hij in Scheveningen met waterbaden behandelde. In Buitenrust werden hun aandoeningen aangepakt met apparaten en bandages. Verder konden ze buiten wandelen, kegelen en kolven, waren er schommels en een draaimolen. Aanvanke-

lijk liep de praktijk goed, koning Willem I kwam zelfs met prinses Marianne op bezoek. Het ging echter met het Bultenpaleis, zoals het in de volksmond heette, steeds verder bergafwaarts. In 1838, het jaar waarin Heine overleed, waren er nog maar vier patiënten. Zijn vrouw verkocht het in 1839 aan Willem, de prins van Oranje. Hij voegde het samen met Sorghvliet, dat hij in 1837 van de schuldeiseres van Willem Gustaaf Frederik Bentinck had gekocht. De kleinzoon van Willem Bentinck was door zijn oranjegezindheid in de Franse tijd in de problemen gekomen. Tussen 1833 en 1848 verwierf Willem ruim 600 hectare aan grond tussen de Kneuterdijk en Loosduinen en kon hij vanaf zijn paleis zonder zijn eigen terrein te verlaten naar Loosduinen rijden.

Rustenburg kwam na de dood van Christina van Reede van Ginkel in 1848 ook in handen van Willem II, die inmiddels koning was geworden. Het was in gebruik geweest als logement en had 24 kamers en een badinrichting. De buitenplaatsen aan de Scheveningseweg werden een geheel. Willem II had er grote plannen mee en gaf de Engelse architect Henry Ashton opdracht een neogotisch paleis te ontwerpen. Dat plan werd niet uitgevoerd. Wel werd Buitenrust vergroot met een neogotische aanbouw en een serre, en ingericht als paleis. Ook de parken werden aangepakt en er werd begonnen met de aanleg van een ringvaart om het hele landgoed. Om geld te kunnen verdienen aan zandafgravingen liet Willem in 1842 een afzanderijvaart graven tussen de Noordwal en Sorghvliet. De ringvaart kreeg een aftakking naar de afzanderijvaart. Na Willems overlijden in 1849 werd het grondgebied onder de erfgenamen verdeeld en deels verkocht. Zijn weduwe Anna Paulowna erfde onder meer Sorghvliet en verbleef 's winters op Buitenrust. In Rustenburg kwam een Russisch-orthodoxe kapel. De inventaris ervan behoorde oorspronkelijk tot de veldkerk van tsaar Alexander I en was gebruikt tijdens de veldtochten tegen Napoleon. Deze inventaris werd na het huwelijk van Alexanders zuster Anna Paulowna met de prins van Oranje in 1816 naar Nederland overgebracht en bestond uit een verplaatsbare iconostase en verder alles wat nodig was voor de eredienst, zoals iconen, gouden en zilveren voorwerpen, kazuifels en een religieuze bibliotheek. Anna Paulowna bepaalde in haar testament dat de inventaris van de kapel bewaard moest blijven voor de eredienst.

Anna Paulowna overleed in 1865 en werd opgebaard in haar kapel. Haar dochter Sophie, die getrouwd was met groothertog Carl Alexander van Saksen-Weimar, erfde haar Haagse landgoederen. Elke zomer kwam zij een paar weken naar

Sorghvliet en verbleef dan op Buitenrust. De sterfkamer van Anna Paulowna liet zij intact en het park werd zorgvuldig onderhouden. Bij haar overlijden in 1897 was het landgoed Sorghvliet, begrensd door de Scheveningseweg en de Groot Hertoginnelaan, 90 hectare groot. Het hoogste toezicht lag in handen van intendant Arnoud Willem Vinkhuizen, die ook het vertrouwen had van haar kleinzoons die zij tot haar erfgenamen had benoemd.

In de tweede helft van de 19^e eeuw groeide Den Haag hard en bouwondernemers waren op zoek naar grond. Groothertogin Sophie van Saksen-Weimar verkocht in 1865 de weilanden bij Buitenrust aan S.J. de Vletter, die daar de eerste straten van het Zeeheldenkwartier op bouwde. Een van de straten werd naar haar moeder Anna Paulownastraat genoemd.

Een stadskoets op het buitenverblijf Rustenburg, dat even buiten Den Haag aan de Scheveningseweg stond, op de plaats waar nu de tuin van het Vredespaleis ligt. Prent uit ca. 1848 (C.C.C.A. Last, collectie Haags Gemeentearchief)

In de jaren negentig verkocht ze ook de terreinen rondom Sorghvliet, waar later de wijken Duinoord en het Statenkwartier werden gebouwd.

Toen Carl Alexander, Sophies echtgenoot, in 1901 overleed, was inmiddels ook een van de kleinzoons gestorven. De overgebleven erfgenaam Wilhelm Ernst had geen binding met het landgoed en wilde het wel verkopen. Toen de gemeente Den Haag het gevraagde bedrag echter niet wilde betalen, slaagde bouwgrondondernemer Adriaan Goekoop erin, met anderen die hij verenigd had in de maatschappij

Het Park Zorgvliet, in 1903 in het landgoed te verwerven. Zelf ging hij in het Catshuis wonen. Goekoop was niet alleen een gewiekst zakenman, maar had ook oog voor culturele en historische waarden. Zo was hij medeoprichter en bestuurslid van geschiedkundige vereniging Die Haghe. Daardoor kreeg die vereniging in datzelfde jaar de gelegenheid een tentoonstelling in Buitenrust te organiseren.

In diezelfde tijd zocht men naar een plek om een prestigieus gebouw voor het Permanente Hof van Arbitrage neer te zetten, waarvoor de Amerikaan Andrew Carnegie in 1903 het geld had geschonken. Het gebied waar Buitenrust en Rustenburg zich bevonden leek daarvoor uitermate geschikt en de Nederlandse staat kocht het in 1905 met dat doel aan. De bouw van het Vredespaleis begon in 1907 en was in 1913 voltooid. Buitenrust en Rustenburg werden dus afgebroken. Het oorspronkelijke hek van Buitenrust, toen nog Hessenhof geheten, is in de omheining van het Vredespaleis te vinden ter hoogte van het Marismonument. De kamer met lakpanelen is als Japanse kamer tegenwoordig in het Kunstmuseum te vinden. Het is een heel bijzonder voorbeeld van een complete kamerbetimmering in de chinoiseriestijl. De inventaris van de Russisch-orthodoxe kapel van Anna Paulowna, die na haar dood werd overgedragen aan de Russische legatie, zou oorspronkelijk verhuizen naar een nieuwe kapel naast het Vredespaleis. Na de revolutie van 1917 was daar echter geen geld meer voor. In 1922 werd de grond verkocht en een pand in de Sweelinkstraat gekocht, waar de kapel een plaats kreeg. In 1937 kon men een pand in de Obrechtstraat kopen en daar wordt nu de inventaris van de kapel van Anna Paulowna gebruikt voor de eredienst van de Russisch-orthodoxe kerk in Den Haag. Van de afzanderijvaart is nog een deel te zien op de Koningin Emmakade. De ringvaart is nooit voltooid en eindigt in de vijver bij de Alexander Gogelweg.

Marijke Bruggeman

Werkgroep Levende Historie

levendehistorie@vriendenvandenhaag.nl

Bronnen:

Nicolaas Conijn, 'Een verborgen Russische schat in 's-Gravenhage. De Russisch-orthodoxe kerk van de H. Maria Magdalena', in *Jaarboek Monumentenzorg. Interieurs belicht* (2001), p.118-121.
Th. Morren, *Zorgvliet, Buitenrust en Rustenburg* (Amsterdam, 1904).
Kees Stal, *Een parel aan de kroon van 's-Gravenhage: Zorgvliet, de geschiedenis van landgoed en villawijk* (Den Haag, z.d.).